DAGENS NYHETER.

En utskrift från Dagens Nyheter, 2023-09-10 16:36

Artikelns ursprungsadress: https://www.dn.se/varlden/nya-ministern-bolsonaro-var-en-sann-tragedi-for-amazonas/

VÄRLDEN

Nya ministern: ”Bolsonaro var en sann tragedi för Amazonas”

Publicerad i går 11:59

2 min 25 sek Sônia Guajajara är Brasiliens första urfolksminister. Hennes uppdrag är att rädda Amazonas urfolk.

ARARIBÓIA/BRASÍLIA. Hon föddes i ett urfolksreservat i Amazonas. Nu är Sônia Guajajara minister i Brasiliens regering och har utsetts till en av världens mest inflytelserika kvinnor. Hennes uppdrag är att rädda regnskogens urfolk. DN har besökt hennes reservat och mött henne i maktens korridorer.

Solen sänker sig över regnskogen. Fåglar söker efter ett träd för natten. Bakom en lerhydda med stråtak startas en fyrhjulig terrängmotorcykel. Tre maskerade män som tillhör Guajajarafolket hoppar upp på fyrhjulingen. I hölstren hänger macheteknivar.

– Det är i skymningen som skövlarna försöker ta sig in på vårt reservat, säger 48-årige Olimpio Guajajara.

Han bär kamouflagekläder, militärkängor och mörka solglasögon. Olimpio Guajajara är uppväxt i samma reservat som urfolksministern Sônia Guajajara och bildade Guardiões da Floresta – Regnskogens väktare – för tio år sedan efter att han tröttnat på att vita jordbrukare tog sig in på deras reservat för att stjäla de värdefulla träden. Olimpio Guajajara tog lagen i egna händer och bildade ett medborgargarde. Under åren har hans patrull jagat allt från lokala rövare till boskapsuppfödare som varit på jakt efter gratis mark till sin nötköttsproduktion. Patrullen har satt eld på över hundra lastbilar och

grävmaskiner som skövlare tagit med sig in på Guajajarafolkets marker.

De illegala skövlarna brukar ta sig in på reservatet i skymningen. Då kan de stöta på Olimpio Guajajara och de övriga medlemmarna i patrullen. Foto: Ian Cheibub

När fyrhjulingen kommer ut på den sandiga gatan som löper genom urfolksbyn ansluter två motorcyklister på vardera sida. På ryggen bär de hagelgevär. För snart fyra år sedan mördades en av patrullens medlemmar av skövlare. Sedan dess är Regnskogens väktare beväpnade.

– Skjuter de måste vi kunna försvara oss, säger Olimpio Guajajara.

Patrullen kör in på en stig som ringlar genom reservatet. Efter några mil stänger de av motorcyklarna och lyssnar efter motorsågar. Det är tyst. Endast fåglarnas kvitter hörs. Patrullen kör vidare. Just innan solen går ned kommer det mobila medborgargardet upp på en höjd där det går att blicka över stora delar av reservatet. Olimpio Guajajara lutar motorcykeln mot ett träd och spanar efter rök från skövlarna som brukar sätta fyr på lövverket till de fällda träden. Inte en enda rökpelare höjer sig över regnskogen.

– Skövlarna är mer försiktiga nu. De vet att vi larmar polisen och bränner upp deras fordon om vi får tag på dem.

Ett av få fordon som Guajajarafolket har tillgång till för att patrullera sitt reservat är en terränggående fyrhjuling. Foto: Ian Cheibub

Under högernationalisten Jair Bolsonaros regeringstid mellan 2019 och 2022 ökade skövlingen av Amazonas med 150 procent. En yta nästan lika stor som Schweiz avverkades.

En av de personer som försökte stoppa avskogningen var urfolksledaren Sônia Guajajara. Nu är hon minister på urfolksdepartementet som vänsterledaren Lula da Silva skapade när han tillträdde som president i år. Det är bland annat till Sônia Guajajara som världens klimataktivister sätter sitt hopp om Amazonas fortlevnad. Om hon inte lyckas riskerar hon att få hård kritik.

– Jag har alltid känt att jag har en inre kraft. Jag vill åstadkomma saker. När jag var liten och bodde i reservatet slukade jag flera böcker i veckan. Jag var besatt av att läsa, säger Sônia Guajajara när DN möter henne på departementet.

Även i huvudstaden Brasílias futuristiska miljö använder Sônia Guajajara sin fjäderskrud. Foto: Ian Cheibub

Sônia Guajajara växte upp på Guajajarareservatet som är större än Blekinge och kallas Araribóia. Sammanlagt bor det över 12 000 personer som tillhör urfolket på området. De flesta bär efternamnet Guajajara.

Sônia Guajajaras föräldrar hade inte råd att försörja henne, så när hon var tio år tvingades hon flytta till en by som vita jordbrukare anlagt inom reservatet. Sônia Guajajara arbetade som barnflicka och hembiträde åt en familj och fick betalt i kost och logi. Risken för sexuella övergrepp var stor och när Sônia Guajajara fyllde femton år bad hon urfolksmyndigheten om en plats på en internatskola i en annan del av Brasilien.

Portugiserna försökte förslava urfolken

När portugiserna skapade Brasilien i början av 1500-talet levde det uppskattningsvis tre miljoner människor, som tillhörde någon urfolksgrupp, i regionen. Portugiserna försökte förslava urfolken, men lyckades inte. I stället kidnappades människor i Afrika som fördes över Atlanten för att arbeta gratis åt portugiserna. Ursprungsbefolkningen trängdes samman och blev allt mindre i takt med att kolonisatörernas sjukdomar spreds. Efter hundrafemtio år hade 75 procent av ursprungsbefolkningen dött ut.

När hon återvände studerade hon till sjuksköterska och arbetade som lärare på grundskolan i Imperatriz, den näst största staden i Maranhão. När Sônia Guajajara var 25 år började hon kämpa för ursprungsbefolkningen och för att rädda Amazonas. Hon bildade APIB, Articulação dos Povos Indígenas do Brasil, som blev den första riksomfattande organisation som omfattade Brasiliens över trehundra urfolksgrupper. Inför presidentvalet 2018 ställde hon upp som vice presidentkandidat till vänsterpartiet PSOL:s huvudkandidat. Duon fick endast 0,58 procent av rösterna, men Sônia Guajajara blev ändå historisk. För första gången hade en person från ursprungsbefolkningen ställt upp i ett brasilianskt presidentval.

Förra året utsåg den amerikanska tidskriften Time henne till en av världens hundra mest inflytelserika personer och lyfte hennes kamp för att rädda Amazonas. Samma år ställde hon

upp i det brasilianska kongressvalet och blev en av de första personerna från ett urfolk att vinna en plats som kongressledamot. Nu är 49-åriga Sônia Guajajara Brasiliens första urfolksminister.

Sônia Guajajaras moster är 74 år och tar ett djupt bloss på en cigarett hon rullat av en cannabisväxt som odlas på reservatet.

Sônia Guajajaras moster Maria Santana Guajajara, 74, har under större delen av sitt liv fått stå ut med inkräktare som tagit sig in på reservatets mark. Foto: Ian Cheibub

– Vi märkte tidigt att Sônia hade ordets gåva. Det är ett arv hon fått av sina förfäder. Vi är ett krigarfolk, säger Maria Santana Guajajara och blåser ut röken.

Mostern bor i en hydda byggd av lera och pinnar i en av reservatets byar. På andra sidan gatan reser sig Sônia Guajajaras hus. Den är byns enda bostad som byggts av betong och har takpannor. Guajajara betyder ”ägare av den fjädrade huvudskruden” och ena väggen av Sônias Guajajara hus täcks av just en färgglad målning som föreställer henne i sin fjädrade huvudskrud.

– Varje gång jag ser att hon har huvudskruden på sig i tv blir jag stolt, säger mostern.

Fakta. Guajajarafolket

Några av grupperna som drabbats av portugisernas framfart är Guajajarafolket i delstaten Maranhão i nordöstra Brasilien. De tog till

vapen för att köra ut jesuitprästerna som försökte kristna dem. Först när kontakten brutits med de europeiska kolonisatörerna kunde urfolket återvinna en del av sin självständighet. Men när militärdiktaturen tog över 1964 uppmanades vita jordbrukare från södra Brasilien att invadera Amazonas för att utvidga landets jordbruksmark.

Om man flyger över reservatet ser man att marken runt om har skövlats och blivit betesmark. Guajajarafolkets reservat framstår som en grön oas i annars skövlat landskap, men skenet bedrar. Det har även skövlats inom reservatet. Många av de högsta träden har sågats ned av skövlare som tagit sig in på reservatet i smyg.

– Vi råkar ständigt ut för inkräktare, säger mostern.

Urfolkens reservat utgör 14 procent av Brasiliens yta, trots att urfolken endast uppgår till 0,41 procent av landets befolkning. En av fördelarna är att marken inom reservaten inte har skövlats. Det är utanför som boskapsuppfödare avskogat regnskogen. Foto: Ian Cheibub

En av dem som uppmuntrar inkräktarna är Jair Bolsonaro. Han tycker att Brasilien borde ha agerat som USA gjorde under 1800-talet.

”Det brasilianska kavalleriet var inkompetent. De var det amerikanska kavalleriets soldater som var kompetenta. De förintade indianerna. Nu är problemet löst,” sade Bolsonaro i kongressen 1998.

Under hans valkampanj tjugo år senare lovade Bolsonaro att urfolken inte skulle få ”en enda millimeter mark till” och när han väl blev president försökte han skapa en lag som skulle göra det möjligt att bedriva gruvdrift inom reservaten. Bolsonaro menade att urfolken inte längre behövde något skydd. ”Utan tvekan har indianen förändrats. Han har utvecklats och är mer och mer som en vanlig människa, precis som vi,” sade han under sitt veckoprogram på sociala medier i början av 2019.

Brasiliens före detta president Jair Bolsonaro. Foto: Roberto Casimiro/Zuma/TT

Sônia Guajajaras moster gör en grimas när Bolsonaro kommer på tal.

– Vi ska vara glada att vi blivit av med honom, säger hon.

Det första som vänsterledaren Lula da Silva gjorde när han besegrade Bolsonaro förra året var att återinrätta miljödepartementet som högernationalisten Bolsonaro lagt ned. För första gången i Brasiliens historia bildade han också ett departement som enbart har hand om frågor rörande ursprungsbefolkningen. Till minister utsåg han Sônia

Guajajara som blev första person från ett urfolk att ingå i en brasiliansk regering.

– Hon kom till oss veckan innan det offentliggjordes och tillbringade några dagar i reservatet. Hon berättade att hon blivit tillfrågad om att bli minister i regeringen, men var lite tveksam. Hon hade ju blivit invald i kongressen, vilket länge varit hennes dröm. Jag sa till henne att hon kunde påverka mer som minister. Veckan efter gav hon upp sin plats i kongressen och tillträdde som minister, säger hennes kusin, 54-åriga Cintia Guajajara.

Bild 1 av 3

Cintia Guajaraja (i mitten) utför en ritual efter att en av urfolkets flickor menstruerat för första gången. Foto: Ian Cheibub

När Sônia Guajajara är i huvudstaden Brasília är det Cintia som tar hand om hennes hus i reservatet.

– Hon har ju inte så mycket tid att hälsa på oss längre. Senast hon var här var i våras med ett tv-team som gjorde ett reportage om henne.

Cintia menar att livet i reservatet blivit säkrare efter att Sônia Guajajara utnämndes till minister. Få inkräktare vågar fälla träden eller ägna sig åt tjuvskytte.

– Det blev ett historiskt ögonblick för oss när vår Sônia ställde sig tillsammans med de andra ministrarna framför presidentpalatset med den fjädrade huvudskruden. Efter nästan 500 år av konflikter är vi äntligen representerade, säger Cintia Guajajara.

Cintia Guajajara tar på sin huvudskrud. Den är mer sparsmakad och har inga fjädrar. Hon brukar bära den när hon

utför dansritualer för att komma i kontakt med sina förfäder. Hon börjar nynna på en traditionell Guajajarasång.

Cintia Guajaraja är kusin till Sônia Guajajara och tar hand om hennes hus i reservatet när hon är i maktens korridorer i Brasília. Foto: Ian Cheibub

– Vi sjunger ofta för Sônia. Vi vet att hon behöver all kraft för att klara av politiken i Brasília. Den kan fördärva den bästa, säger Cintia och skrattar.

Två veckor efter att Sônia Guajajara tillträtt som urfolksminister tog hon emot ett larm. Brasiliens största urfolk Yanomami, som består av nästan 20 000 människor som lever i norra Amazonas vid gränsen mot Venezuela, var i fara. Under Bolsonaros fyra år vid makten hade deras reservat invaderats av tusentals illegala guldgrävare som spritt kvicksilver i floderna och förgiftat fisken som var urfolkens basföda. När Sônia landade med helikopter på reservatet, som är större än Österrike, trodde hon inte sina ögon. Bristen på fisk hade gjort att urfolket magrat. Många var bara skinn och ben. Brasiliens president Lula da Silva flög till reservatet och menade att ”ett försök till folkmord” hade begåtts.

Stora fältsjukhus byggdes upp, men en del av de undernärda barnen gick inte att rädda. Lula da Silva sparkade ett trettiotal tjänstemän på urfolksmyndigheten som låtit sig korrumperas för att släppa in guldgrävarna på reservatet. Även elva anställda på reservatets vårdcentral sparkades efter att de inte tagit hand om den undernärda befolkningen. Det visade sig också att högt

uppsatta militärer blundat för situationen. När räddningsoperationen var avklarad landsattes den brasilianska insatsstyrkan. Inom några dagar tvingades tusentals guldgrävare att lämna Yanomamifolkets marker.

Varje dag innan solen går ned badar barnen i floden bakom Sônia Guajajaras familjs hus. Foto: Ian Cheibub

– Sônia brukar säga att vi inte bara behöver återplantera skogen som skövlats. Vi måste också återplantera våra tankar. Tänk om Bolsonaro blivit omvald förra året? Då hade antagligen hela Yanomamifolket dött, säger Cintia.

Fakta. Efter demokratin fick urfolken tillbaka mark

De första att börja skövla Amazonas var ättlingar till europeiska immigranter som började bränna ned regnskogen för att skapa mer betesmark åt nötköttsproduktionen. Först när Brasilien åter blev en demokrati 1985 skapades ett regelverk som skyddade urfolkens marker. Staten inrättade nästan fyrahundra reservat som sammanlagt utgjorde 14 procent av landets yta – en areal större än Portugal, Spanien och Frankrike tillsammans. Att urfolken fick så mycket mark, trots att de marginaliserats till att endast utgöra 0,41 procent av befolkningen, fick konservativa brasilianare att reagera.

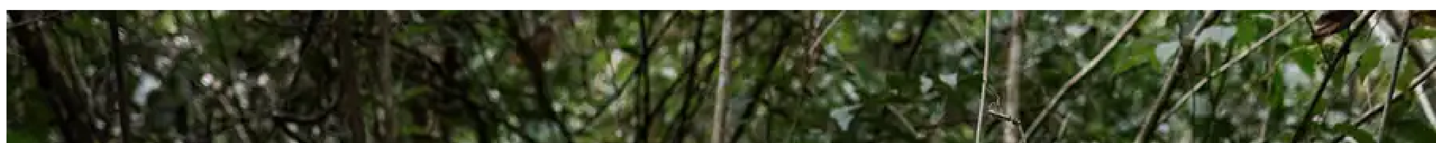
Inom Guajajarafolkets reservat lever en mindre grupp isolerade urfolk som valt att inte ha kontakt med omvärlden. Eftersom gruppen, som består av omkring hundra personer, enbart lever på vad skogen ger är det viktigt att regnskogen

hålls intakt. Om tjuvskyttar fäller vildsvin, bältdjur och fåglar tar de död på deras föda. Olimpio Guajajara, som bildade Regnskogens väktare för tio år sedan, menar att det inte hjälper att lagstiftningen förbjuder utomstående att beträda reservaten. På grund av korruption och byråkrati är lagen tandlös, hävdar han.

– Om vi inte tagit lagen i egna händer hade hela denna del av Amazonas varit skövlad nu. Titta på satellitbilder. Vårt reservat är det enda som är grönt, säger Olimpio Guajajara.

Jag undrar om han inte är oroad för att polisen ska gripa dem då de tar lagen i egna händer och bränner ned skövlarnas och tjuvskyttarnas fordon – men Olimpio Guajajara lutar sig tillbaka med ett överlägset leende. Det är tydligt att han anser att de har rätt att ta till sådana metoder.

Olimpio Guajajara, 48, bildade patrullen Regnskogens väktare för tio år sedan.
Foto: Ian Cheibub

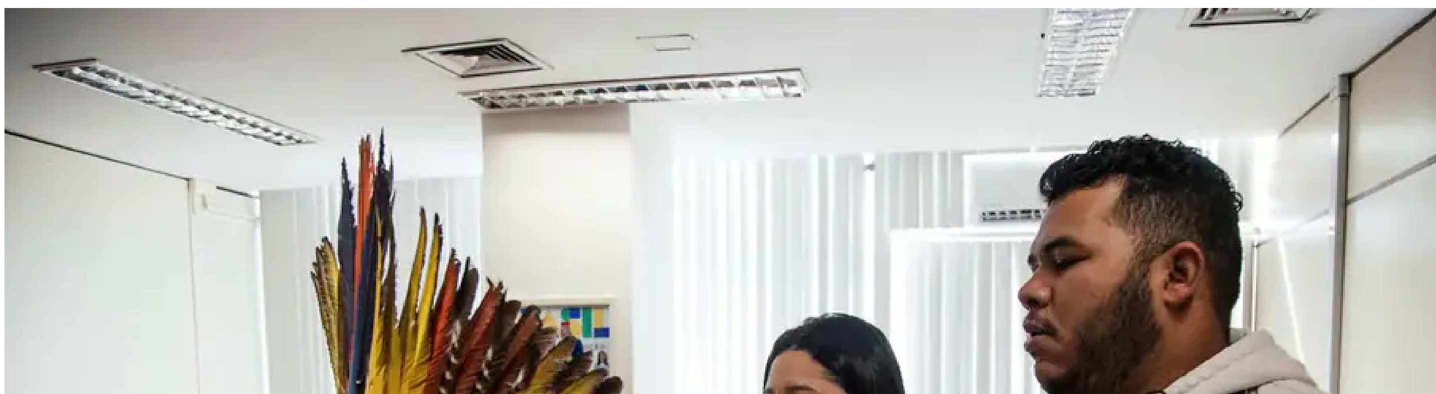
– Ingen har någonsin vågat anmäla oss. De vet att det är olagligt att beträda vårt reservat. Om de ger sig in här sker det på egen risk.

Olimpio Guajajara är glad att Sônia Guajajara blivit minister i regeringen, men samtidigt klagar han på att Regnskogens väktare inte fått något medel från regeringen för att övervaka reservatet. Väktarna är i behov av drönare som kan underlätta deras arbete.

– Kanske måste vi söka stöd utomlands.

Nästan 150 mil från reservatet sitter Sônia Guajajara på sitt kontor i Brasiliens huvudstad. Det är fredag och Sônia Guajajara planerar ytterligare aktioner för att rädda Yanomamifolket. Medieintresset kring henne är stort.

– Titta här, säger Sônia Guajajaras pressekreterare och visar en lista på trehundra intervjuförfrågningar från både lokala och utländska medier.

Urfolksministern får hjälp av sina släktingar att få fjäderskruden på huvudet i Brasília.
Foto: Ian Cheibub

Att väntetiden för intervjuer är lång har inte bara att göra med att Sônia Guajajara ständigt flyger runt i världens femte största land. Hon reser även utomlands. I våras invigningstalade hon vid den årliga konferensen i FN för ursprungsfolk och besökte filmfestivalen i Cannes för att träffa skådespelaren Leonardo DiCaprio som engagerat sig i kampen för att rädda Amazonas.

– Sônia är i ropet nu, säger pressekreteraren.

För tjugo år sedan, under ett politiskt möte för ursprungsbefolkningen i Brasília, förstod Sônia Guajajara vad hon ville ägna sig åt.

Fakta. **Sônia Guajajara**

Sônia Guajajara är 49 år och ensamstående mamma till Yaponã, 22, Mahkai, 20 och Ywara, 16. Hennes första barn, Intaniara, dog av hepatit som tvååring. Hennes vänner kallar henne Soninha, vilket betyder ”Lilla Sonja”. Under musikfestivalen Rock in Rio, 2017, blev hon uppbjuden på scen av artisten Alicia Keys under låten ”Kill your mama” som handlar om miljöförstöring.

– Vi tältade på gräsmattan framför kongressbyggnaden. Alla berättade samma historia om förföljelse och invasioner, säger urfolksministern.

Sônia Guajajara var 29 år och anmälde sig frivilligt till att skriva en mötesrapport, men tre män sa till henne att det inte behövdes. De höll redan på att skriva en. Då skrev hon sin egen rapport och delade ut. Folk gillade den och ville att den skulle antas. När deltagarna röstade valdes den till att bli slutrapporten.

– Det var då jag fattade att jag kan leda.

Hon åkte tillbaka till delstaten Maranhão och bildade den första riksomfattande organisationen för urfolk i Brasilien.

Fortfarande tvättar och torkar många tvätten för hand inom reservatet.
Foto: Ian Cheibub

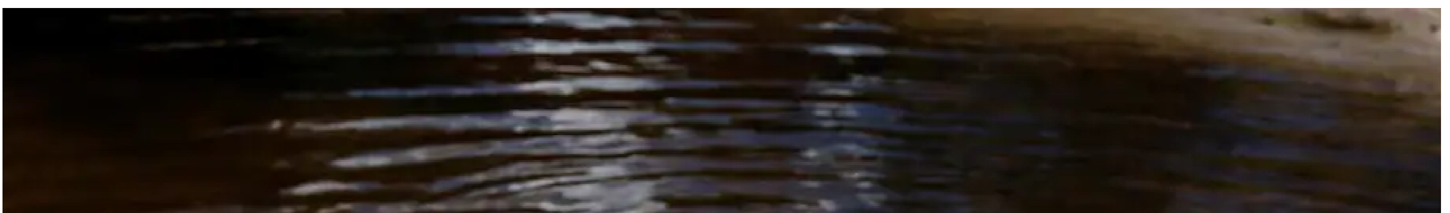
– Jag visste att jag skulle få mothugg av männen igen. Urfolk är väldigt mansdominerande. Så jag föreslog inte mig själv som ordförande utan en man. Det gick vägen. När han sedan suttit i några år tog jag över ordförandeskapet, säger hon och skrattar.

Sônia Guajajara menar att det finns en rädsla hos många i urfolken att sugas upp i det politiska etablissemanget. Byråkratin tar över och till slut blir de en del av den politiska eliten.

– Jag hävdar att det går att ge sig in i politiken utan att förlora sina rötter.

Ett möjligt bevis på att hon lyckats är hennes snabba agerande när hon fick larmet om att Brasiliens största urfolk höll på att utrotas av guldgrävare.

– Under Bolsonaros mandatperiod gick ett rykte om att situationen inte var bra. Tusentals guldgrävare hade smutsat ned floderna med sina mudderverk som skrämt i väg fisken. Men att det var så illa ställt hade jag ingen aning om. Jag blev chockad.

En av urfolksministerns släktingar njuter av Amazonas friska vatten.
Foto: Ian Cheibub

Brasiliens första urfolksminister begärde en räddningsoperation som tog hand om de undernärda urfolken. Nu utreder rikspolisen den före detta presidenten Jair Bolsonaros skuld till situationen.

– Bolsonaro var en sann tragedi för Amazonas. Han visste hur illa ställt det var med Yanomamifolket. Han hade flugit över området och sett alla guldgrävarna. Han hade till och med föreslagit att göra det lagligt att utvinna guld på deras marker.

Fakta. Amazonas närmar sig en brytpunkt

Internationella forskare oroar sig över att Amazonas, som är världens största regnskog, närmar sig en oåterkallelig brytpunkt. Om avverkningen av Amazonas fortsätter kan regnskogen förvandlas till en savann och släppa ut koldioxid i stället för att binda den. Då kommer klimatförändringarna att snabbas på

Som urfolksminister kämpar hon för att den biologiska mångfalden i Amazonas ska behållas och för att skövlingen ska minska så att klimatförändringarna inte ska bli värre. Lula da Silva tillträdde i januari. Sedan dess har den illegala avverkningen av regnskogen minskat med en tredjedel, jämfört med förra året.

– Det är vi urfolk som först känner av klimatförändringarna. Träden dör och djuren försvinner när floderna torkar ur. Det är därför vi urfolk är Amazonas bästa försvarare. Vi lägger märke till förändringarna direkt. Men det är ett farligt jobb att försvara regnskogen. Varje år dödas flera miljöförsvarare i Brasilien, säger hon.

Sônia Guajajara har gjort en klassresa från reservatets stråhyddor till maktens korridorer i Brasília. Foto: Ian Cheibub

För att vända utvecklingen har hon under sin korta tid som minister skapat sex nya urfolksreservat, där all skövling är förbjuden. Hon har även inlett ett samarbete med Brasiliens justitieminister Flávio Dino som tidigare var guvernör i delstaten Maranhão där Sônia är uppväxt. Tillsammans med Brasiliens miljöminister Marina Silva ska de se till att alla de som skadar regnskogen kommer att bötfällas eller fängslas.

– Amazonas går att rädda, men det är som jag brukar säga: vi behöver inte bara återplantera träden. Vi måste återplantera våra tankar så att vi förstår vad som står på spel.

Läs mer:

[Brasilien och Colombia tvistar om hur Amazonas ska räddas]

[Skövlingen av Amazonas har minskat med en tredjedel]

[Lula da Silvas krav: Rika världen ska betala för att stoppa skövlingen]

Text

Henrik Brandão Jönsson **Följ**

Ian Cheibub